

Uusimuotoinen suomen kielen pääsykoe

Tampereen yliopiston humanistisessa tiedekunnassa järjestettiin tänä vuonna ensimmäisen kerran pääsykuulusteluja. Suomen kielen laitos valitsi puolet eli 12 pääaineenaan suomea lukevista pääsykuulustelun avulla, puolet entiseen tapaan todistusten perusteella.

Kun pääsykuulusteluja ruvettiin suunnittelemaan, piti laitoksen esimies Paavo Siro tärkeänä, että oppilasaineksen kyvykyys pyrittäisiin mittaamaan jollain muulla tavoin kuin koulukielioppia tenttimällä: eri kouluissahan suomen kielioopin asema on painotettu hyvinkin eri tavalla. Jostain koulusta oppilas lähtee melko tottumattomana lausenjäsentäjänä, toisesta harjaantuneena. Oli siis keksittävä tapa, jolla pystyttäisiin mittaamaan pyrkijöiden luontainen kyky tajuta kielellisiä rakenteita edellyttämättä termien hallintaa tai muita spesifisiä perustietoja.

Kun kuitenkin pyrkijöitä oli jollain tavoin valmistettava ennakkolta, koetettiin etsiä sopivaa kirjallisuutta. Olemassa olevasta kirjallisuudesta tarpeeksi yksinkertaisista perustietoja sisältäväksi katsottiin Hakulisen — Sammallahten — Mäenpään — Launosen »Lukion lingvistiikkaa».¹ Toisaalta haluttiin, että pyrkijät jo mahdollisimman aikaisessa vaiheessa saisivat konkreettista tietoa myös siitä, mitä kaikkea suomen kieli oppiaineena sisältää. Siksi päätettiin, että toiseksi ennakkolta luettavaksi kirjaksi otettaisiin Päivi Rintalan »Lukion kielitieto».² Luettava kirjallisuus sisältäisi näin selvitystä sekä suomen kielen kurssivaatimuksiin perinnäisesti kuuluvasta aineksestä että uudemasta lingvistisestä aineksestä. Sängen yleistähän on, että opiskelijat ilmoittavat

tulleensa opiskelemaan suomen kieltä, koska pitävät kirjallisuudesta tai ovat hyviä aineenkirjoittajia. Jokaisella assistentilla kai on kokemuksia näistä pettyneistä, jotka valittavat, etteivät ole lainkaan tienneet, mitä todellisuudessa ovat tulleet opiskelemaan.

Koe suunniteltiin kaksiosaiseksi. Toisessa osassa kuulusteltaisiin mainittuja teoksia, toisessa testattaisiin pyrkijöiden kykyä tajuta kielellisiä rakenteita ja tehdä päätelmiä niissä vallitsevista lainalaisuuksista annettujen kielenainesten perusteella. Kummankin kokeen kestoaika olisi kaksi tuntia. Ainekoetta ei järjestetty, koska pyrkijöiden aineenkirjoitustaito oli tullut asiantuntijoiden punnitsemaksi ylioppilaskirjoituksissa muutamaa kuukautta aikaisemmin.

Koska oli oletettavissa, että uudentyyppiset koetehtävät hämmentävät pyrkijöitä, ja varsinkin koska koetehtäviä laadittaessa olisi mahdotonta antaa tarpeeksi seikkaperäisiä ohjeita tehtävien ratkaisemista varten, päätettiin pitää ennen koetta kahden tunnin luento, jonka aikana selvitetäisiin, miten tehtävät oli periaatteessa ratkaistava.

Kokeen suunnitteleminen annettiin tehtäväksi lisensiaatti Osmo Nikkilälle ja minulle. Valintaan vaikutti se, että olimme lukuvuonna 1972—73 pitäneet fonologian, morfologian ja syntaksin metodisen kurssin cum laude -tason opiskelijoille. Kurssiin kuului metodien soveltamisen harjoittelu aineistona itämerensuomalaiset kielet: opiskelijat joutuivat menetelmän opittuaan itse etsimään lähisuku-kielten teksteistä niitä äänteellisiä, morfologisia ja syntaktisia ominaispiirteitä, jotka perinnäisesti on luennoitu opiskelijoille. Näiden harjoitusten perusteella meillä oli jonkinlainen tuntuma siihen, millaisia tehtäviä voitaisiin antaa perustietoja suhteellisen vähän hallitsevalle.

Tehtäviä suunnitellessamme olimme

¹ Auli Hakulinen — Pekka Sammallahti — Anna-Liisa Mäenpää — Ulla Launonen, Lukion lingvistiikkaa. Oy Yleisradio Ab. Opetusohjelmat, Kouluradio 72.

² Päivi Rintala, Lukion kielitieto. 3., uudistettu painos. Helsinki 1971.

koko ajan kiusallisen tietoisia siitä, että tehtävistä saattoi yhtä helposti tulla liian yksinkertaisia kuin liian vaikeitakin. Kummassakin tapauksessa niiden mitaavuus olisi huono.

Päätimme valita tehtävät kieliopin eri tasoilta. Äänneopin yhdeksi tehtäväksi valitsimme teeman 'ihmisen kielelliseen kykyyn kuuluu se, että hän pystyy erottamaan äidinkielsensä vieraasta kielestä esim. äännerakenteen perusteella', toiseksi tehtäväksi valitsimme äänneympäristöstä johtuvan automaattisen vaihtelun. Morfologian tehtäviksi valitsimme saneiden jakamisen morfeihin ja kaksi- tai useampi-merkityksisten saneiden palauttamisen kaikkiin mahdollisiin perusmuotoihinsa (joiksi substantiiveista oli annettu nominatiivi ja verbeistä ensimmäisen infinitiivin lyhyempi muoto). Syntaksin tehtävissä piti osoittaa kaavion avulla laajan syntaktisen konstruktion (virkkeen) rakenne ja toiseksi paljastaa kaksimerkityksisten konstruktioiden merkitykset.

Koska meillä ei ollut kokemusta siitä, miten paljon aikaa tehtävien ratkaiseminen vaatisi tämäntapaiseen askarointiin tottumattomalta, päätimme antaa tehtäviä niin vähän, että kenenkään ei tarvitsisi ajanpuutteen takia epäonnistua. Päädyimme neljään tehtävään.

Valmistavalla luennoilla olivat esillä seuraavat tehtävätyypit:

1. Käsiteltiin seuraavien äännejen fonotaktista rakennetta: *tapus avoi tartuu topkko; vavo antuu tuoroa pammel viessa; strimma tahl o disl tu.*

2. Jaettiin morfeihin seuraavat ilmaukset: *suvaitsemattomuudessaan, pyöriessään.*

3. Etsittiin perusmuodot taiputusmuodoille *vaadin, vidin, silein, haaksi.*

4. a) Etsittiin perusteita seuraavien sanojen sanansisäisen konsonantin kvalita-

tiiviselle ja kvantitatiiviselle vaihtelulle: *kukka, kukan, kukkaa, kukkana, kukasta, kukassa, kukista, kukkaan, nuppi, nupin, nuppia, nupille, nuppien, nuppiin, nuppeista, koti, kotia, kodin, kodissa, kodeissa, kotina, koditta, kotiin;* b) etsittiin puolipitkän keston merkityksellä merkityn vokaalin (V̆) esiintymisedellytyksiä seuraavista (lounaismurteisista) sanoista: *tasä, väki, metis, lukenu, jäneksi ampusit, joutusiki, herra, sukku, sukuka, paikol, nitetti, sitöminä, särem poikki.*

5. Etsittiin seuraavien sekvenssien merkityksiä (kun puhutun kielen tautosta ja painotusta ja kirjoitetun kielen välimerkkejä ei ole otettu huomioon): *hän vilkaisi nopeasti ohi kiitävää autoa; toinen naishenkilö oli syntynyt vaa'an merkeissä; ensi töikseen he esittelivät toisilleen isän tulitaiset.*

6. Esitettiin sulkuja ja puukuvainta käyttämällä seuraavien virkkeiden hierarkkinen rakenne: *Tämä on kirjeen pääasiallinen sisältö; Tarve tehdä työtä on ihmiselle ominainen; Tasa-arvoisuus ilman vapautta luo vakaamman yhteiskunnallisen kuvion kuin vapaus ilman tasa-arvoisuutta.*

Näistä tehtävätyypeistä otettiin koe-tehtäviksi seuraavat neljä:

1. Mikä tai mitkä seuraavista sekvensseistä voisivat äännerakenteeltaan olla suomen kieltä? Mihin äännerakenteen seikkoihin ratkaisunne perustuu? *minet uskavat opat uuvaa tunta; reepho tamöö lausat teena; tahurt lipi trasuam.*³

2. Minkä perusmuotojen (yksikön nominatiivi tai I. infinitiivi) taiputusmuotoja seuraavat voivat olla: *hauissa, varista, ladon, lipeillä, menemme, tilanne, kiemuroin, jaloista, latvot, kateille, valaa, litinä.*

3. Selvittääkää, mistä äänneympäristötekijöistä seuraavien sanojen sanansisäisen konsonantin pituuden (yksinäiskonsonanti — geminaatta) vaihtelu johtuu: *tap-paan, tapasin, luppaan, lupasin, luppaisin,*

³ Useimmat vastaajat hylkäsivät toisen esimerkkisekvenssin, koska siinä esiintyy *ph*-yhtymä ja vokaalisoinnun vastainen *tamöö*, ja kolmannen, koska siinä esiintyvät *rt* ja *m* sanan lopussa; *tr*-yhtymä sen sijaan on tuttu esim. vierasperäisistä sanoista, niinpä siihen ei kovin paljon kiinnitetty huomiota. Ensimmäinen sekvenssi hyväksyttiin yleisesti »suomen kieleksi»; parhaat vastaajat perustelivat tässäkin valintaansa äänteellisillä seikoilla; joku sai aikaan oikean »transitiivilauseen»: *minet* (subj.), *uskavat* (pred.), *opat* (obj.), *uuvaa tunta* (adv:li).

papu, pappuu, rekkeen, valossa, valloo, maali, maalii, tuli, tullee, tullii, tulen, tulloo, maalaan, maalasın, varraan, varasin, pieli, pielen, pieleen, pieliin, peli, pellii, kielo, kieloo, kutteessa, kutteissa.

4. Osoittakaa esim. sulkuja tai puukuvainta käyttämällä seuraavan virkkeen hierarkkinen rakenne: *Aidosti viisaalla johtajalla, joka uskaltaisi seurata viisautensa rataa, olisi samanlaiset onnistumisen mahdollisuudet.*

Myös kirjallisuuden kuulustelussa oli neljä tehtävää.

Kokeen kaksi osaa arvosteltiin siten, että kirjallisuuden kuulustelusta oli maksimipistemäärä 16 pistettä eli 4 pistettä tehtävästä ja kielenanalyysikokeesta 24 pistettä eli 6 pistettä tehtävästä. Näin tahdottiin antaa vähemmän painoa kokeen sille osalle, joka oli opeteltavissa lukemalla.

Kokeeseen osallistui 109 pyrkijää. Kukaan ei saanut maksimipistemäärää 40 pistettä. Kahdentoista valitun pistemäärät olivat 31—38, varamiesten 29—30. Huonoin yhteispistemäärä oli 7.

Kielenanalyysikokeen pistejakautuma oli seuraava:

Pisteitä	Opiskelijoita
24	—
23 +	1
23	2
22	1
21	3
20	3
19 — 15	35
14 — 10	45
9 — 5	10
5 — 0	7
—	2
Yhteensä	109

On mielenkiintoista seurata kokeen perusteella valittujen menestystä ja verrata sitä todistuksen perusteella valittujen edistymiseen. Valitettavasti aineisto on niin pieni, että tilastollinen vertailu ei ole mahdollinen. Tuntuu joka tapauksessa siltä, että uusi koe on entistä oikeudenmukaisempi pyrkijää kohtaan, koska se ei mittaa ennalta lukemalla hankittuja tietoja.